

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte lørdag den 15. september 1962 kl. 11.

Møtet ble ledet av formannen, F i n n M o e .

Til stede: Bondevik, Sandberg (for Braadland), Langhelle, Langlo, Finn Moe, Nordahl, Erling Petersen, Jakob Pettersen, Reinsnes, Røiseland, Aase Lionæs (for Rakel Seweriin), Hambro (for Ingvaldsen), Møller Warmedal (for Bergesen), Borgen, Borten, Granli (for Dahl), Hareide, Hønsvald, Offerdal (for Treholt), og Selås (for Watnebryn).

Av Regjeringens medlemmer var til stede: utenriksminister Lange.

Dessuten ble følgende embetsmenn fra Utenriksdepartementet gitt adgang til møtet: utenriksråd Ræder, ekspedisjonssjef Myklebust, byråsjefene Ofstad og Edwardsen og sekretærene Tressel og Vibe.

Formannen: Jeg ønsker medlemmene vel møtt til nytt arbeid.

Utenriksministeren har gjerne villet gi en redegjørelse, i særdeleshet om den generalforsamling i De forente nasjoner som snart skal åpnes, og så vidt jeg forstår også om noen andre spørsmål, og hans tid er jo sterkt opptatt, dels med Generalforsamlingen og dels med kongebesøket i Paris, og den eneste dagen som passet, var denne.

Jeg gir ordet til utenriksministeren.

Utenriksminister Lange: Jeg må be om unnskyldning for at jeg har bedt om å få et møte på tampen av Stortingets ferie, men jeg reiser allerede mandag til FN's Generalforsamling – jeg kommer tilbake helt i slutten av måneden, så jeg vil være her når Stortinget åpner – og det er en del spørsmål som vi allerede nå må ta standpunkt til i instruksjonen for delegasjonen til De forente nasjoner, og som jeg da gjerne ville drøfte med komiteen. Dessuten vil jeg gjerne få anledning til å si litt om Cuba-skipsfarten, slik som det spørsmålet nå er reist i NATO, og endelig berøre spørsmålet om en avtale som kan tillate at atomskipet "Savannah" besøker Norge – det gjelder en avtale om erstatningsansvar.

Når det gjelder de sakene som skal opp i Generalforsamlingen, omfatter dagsordenen som vanlig bort i mot 100 nummer, og jeg har ikke tenkt å plage komiteen med å gå igjennom alle. Blant de spørsmålene jeg hadde tenkt å si litt om, er for det første hvilken holdning vi skal ta til spørsmålet om sanksjoner i forbindelse med Sørvest-Afrika, apartheid-politikken og Portugals kolonipolitikk. For det andre vil jeg bare redegjøre ganske kort for den norske deltagelsen i FN's Sørvest-Afrika-komite, hvor vi har vært med dette siste året. Jeg vil si litt om nedrustningsspørsmålets stilling, redegjøre for utsiktene for Norges valg til en toårsperiode i Sikkerhetsrådet, nevne rapporten fra Palestina-flyktningeorganisasjonen og i den forbindelse også hvilken holdning vi skal ta til et mulig israelsk-inspirert resolusjonsforslag om direkte forhandlinger mellom Israel og araberlandene, og videre spørsmålet om hva Generalforsamlingen skal gjøre med

Verdensdomstolens rådgivende betenkning om finansieringen av de fredsbevarende tiltak i FN. Jeg vil nevne et kanadisk initiativ om å drøfte sovjetisk kolonialisme. Så skal jeg bare nevne litt om det innlegg jeg har tenkt å holde i generaldebatten i kommende uke.

Det er de punkter jeg har på lista. Det vanskeligste er kanskje spørsmålet om sanksjoner i en eller annen form som middel fra De forente nasjoners side til å påvirke medlemslandenes politikk. Der er innenfor den afro-asiatiske gruppen i De forente nasjoner en sterk stemning for at man skal slå inn på sanksjonsveien, og da i første rekke bruke økonomiske sanksjoner som påtrykksmiddel, både i relasjon til apartheidpolitikken i Sør-Afrika-Unionen, i relasjon til Sør-Afrikas politikk i mandatområdet Sørvest-Afrika, og overfor Portugal for dets politikk i Angola. Det er mulig at også andre portugisiske kolonier vil bli trukket inn under denne Generalforsamling. Men dessuten, foruten denne stemningen som er til stede hos en meget stor del av de afro-asiatiske medlemslandene i De forente nasjoner, er det jo her hjemme i en del kretser en ganske sterk opinion for at Norge skal være med i en boikottaksjon overfor Sør-Afrika-Unionen, spesielt i forbindelse med apartheid-problemene, men også i forbindelse med Sørvest-Afrika-spørsmålet.

Vi har i Utenriksdepartementet foretatt nokså omfattende undersøkelser. Vi har for det første forsøkt å bringe på det rene hvordan de land som teller noe i varebyttet og i skipsfart og luftfart i forhold til Sør-Afrika, stiller seg til tanken om å bruke økonomiske sanksjoner, idet det er en absolutt forutsetning for at en slik aksjon skal ha noen virkning, at den har tilslutning fra og blir lojalt gjennomført av de land som teller noe i varebyttet. Så har vi også undersøkt hvilke norske interesser som her er berørt, og hva det ville bety for norsk eksport, for norsk skipsfart, for norsk hvalfangst og for den luftfart vi er med i gjennom SAS, hvis vi deltok i en boikottaksjon etter oppfordring fra De forente nasjoners Generalforsamling.

Resultatet av disse undersøkelsene ble det fra norsk side redegjort for på utenriksministermøtet i Helsingfors. Det var vi som hadde bedt om å få en drøfting av spørsmålet, og da ikke bare i relasjon til Sør-Afrika-Unionens politikk, men også mer generelt spørsmålet om økonomiske sanksjoners plass i registret av virkemidler som står til De forente nasjoners rådighet.

Det er ganske klart – for å ta det først – at ifølge Pakten er det bare Sikkerhetsrådet som kan pålegge medlemslandene å delta i sanksjoner, og det har den myndigheten bare i relasjon til situasjoner som truer freden, slik at å bruke sanksjoner etter Generalforsamlingens vedtak – som da ikke har annen kraft enn en henstilling og den moralske tyngde som ligger i en henstilling fra et gyldig flertall i Generalforsamlingen – er i virkeligheten å gå utenom FN's pakt. Det har imidlertid Generalforsamlingen selv gjort, på amerikansk initiativ, i 1950 gjennom "Uniting for Peace"-resolusjonen. Den resolusjonen går jo ut på at hvis og når det er konstatert at Sikkerhetsrådet, fordi det er umulig å oppnå enighet mellom de fem faste medlemmene, ikke kan gripe inn overfor en trusel mot freden eller et fredsbrudd, kan saken etter en spesiell prosedyreordning bringes inn meget raskt – i løpet av 24 timer – for Generalforsamlingen, som da kan behandle saken og gi tilrådinger om hva medlemslandene skal gjøre. Men disse tilrådingene har ingen

tvangsmakt overfor det enkelte medlemsland. Og Generalforsamlingen har siden 1950 til og med gått så langt at den i visse tilfelle har gått til å drøfte sanksjoner eller andre former for påtrykk overfor medlemsland uten at det først har vært konstatert at Sikkerhetsrådet ikke kan foreta seg noe på grunn av enstemmighetsregelen, man har bare tatt sitt utgangspunkt i den situasjon som man visste var der, at det ville være nytteløst å gå til Sikkerhetsrådet. For så vidt er altså gjennom konstitusjonell praksis selve Paktens system for sanksjoner allerede betydelig forandret.

Men nå er det spørsmål om å gå et skritt videre. Hittil har det bare vært spørsmål om generalforsamlingsanbefalinger – tilrådinger – om sanksjoner i tilfelle hvor det har dreiet seg om trusler mot freden. Det vi nå står overfor, er å gå enda videre – at Generalforsamlingen skal overveie å gjøre vedtak om, gi tilråding om, tvangsforholdsregler i forbindelse med brudd på Menneskerettighetserklæringen eller i forbindelse med utøvelse av et mandat som utøves etter oppdrag av De forente nasjoner, så å si som en suksesjonsorganisasjon til Folkeforbundet. Det reiser jo ganske vidtgående og vanskelige konstitusjonelle problemer fra et FN-synspunkt, og det er all grunn til å ta seg svært god tid med å tenke igjennom konsekvensene for De forente nasjoner om man her går inn på dette videre skrittet bort fra det opprinnelige paktsystem.

Dette er én grunn til at Regjeringen mener at det fra norsk side vil være riktig å ta en ytterst reservert holdning til forslaget om sanksjoner på den kommende Generalforsamling i relasjon til de sakene som jeg har nevnt. Men der er andre grunner. Det er at vi gjennom denne rundspørningen har kunnet konstatere at ingen av de land som teller i det økonomiske samkvem med Sør-Afrika-Unionen, er innstillet på å gå til sanksjoner og avbryte handelsforbindelser, skipsfartsforbindelser og luftfartsforbindelser. De som er innstillet på det, er alle sammen land for hvem det i praksis har forsvinnende betydning, og hvis sanksjon også vil ha forsvinnende materiell virkning i Sør-Afrika-Unionen.

Der vi så på bildet av hvilke norske interesser som vil bli berørt, er det vi i hovedsak eksporterer til Sør-Afrika fiskehermetikk, treforedlingsprodukter, ikke-elektriske maskiner – det er vel de viktigste gruppene. Så har vi betydelige skipsfartsinteresser: der er to linjerederier som er sterkt involvert. Så har vi luftfartsinteressen i SAS, og så har vi hvalfangstnæringens avhengighet av å kunne gå til sør-afrikansk havn for påkommende reparasjoner av hvalbåter, og avhengighet også av å ha sør-afrikanske havner som forsyningsbaser for sine ekspedisjoner. Det er vanskelig å beregne dette i kroner, men en forsiktig vurdering sier at en fullstendig gjennomført handels-, skipsfarts- og luftfartsboikott ville påføre Norge et årlig valutatap i størrelsesorden 120 – 150 mill. kroner. Men rederinæringen poengterer at de mer langsiktige skadevirkningene kan bli betydelige, og dem er det umulig å anslå realistisk i kroner.

For å være så kort som det er forsvarlig, vil jeg da si at vi i Regjeringen er kommet til at vi må gjøre det vi kan for å forsøke å unngå at der kommer et forslag om sanksjoner i disse sakene i De forente nasjoner. Om det vil lykkes gjennom kontakter som allerede er i gang i De forente nasjoner – og hvor vi for så vidt står på

linje med Amerikas Forente Stater, som arbeider ganske intenst, og også med våre vestlige venner for øvrig – vet vi ikke. Vi kan komme i den situasjon at forslag om sanksjoner kommer allikevel, og det er ikke utelukket – skjønt det er ikke så veldig stor risiko for det – at det kan bli et to tredjedels flertall for sanksjonstilråding med den sammensetning som Generalforsamlingen kommer til å ha når de land som nå har søkt opptagelse er innvotert som medlemmer, men som sagt, det er lite sannsynlig.

I Helsingfors viste det seg at man også i de fire øvrige land som møtte der, hadde tilsvarende betenkeligheter overfor sanksjonsvedtak som de som gjør seg gjeldende her i Norge, selv om ikke noe av de andre land ville bli økonomisk så sterkt berørt som Norge. Det var derfor enighet i Helsingfors om at vi måtte fortsette våre undersøkelser og overveielser av de konstitusjonelle problemer som reiser seg for FN som organisasjon i denne sammenheng, og om at vi fortsatt måtte delta i forsøkene på å unngå at et slikt forslag kom fram. Hvis det ikke var til å unngå at det kom fram, var det stemning for at man da i hvert fall avviste det for apartheidproblemets vedkommende, fordi det reiser vanskelige konstitusjonelt juridiske problemer i forhold til artikkel 2,7 om inngrep i det som i det vesentlige hører til et medlemslands suverenitet, slik at det derfor i første rekke heller kan være spørsmål om å gå inn for at problemene blir forelagt Den internasjonale domstol til en rådgivende uttalelse. Derimot var det ikke så absolutt stemning for under enhver omstendighet å avvise sanksjoner hvis det var overveldende stemning for det, mot Sør-Afrika-Unionen hvor det gjaldt Sør-Vest-Afrika-spørsmålet, skjønt der er det også en del juridiske problemer som trenger avklaring. Det fornuftige også der – var vi enige om i Helsingfors – ville være å få en reaksjon fra Den internasjonale domstol før man gikk til et aksjonsvedtak.

Jeg tror at hvis jeg skal forsøke å være kort, er det det jeg i hovedsak kan si om hvordan stillingen er i øyeblikket.

Formannen: Det er kanskje like godt å diskutere problemene hver for seg etter hvert. Er der noen som har noe å merke til det utenriksministeren har sagt om dette sanksjonsspørsmålet?

Røiseland: Eg kan vere einig med utanriksministeren i at ein bør prøve å unngå at eit framlegg om sanksjonar kjem fram. Eg for min part er ikkje i tvil om at det må vere rett haldning. Men dersom det no trass i alt kjem fram, då er vi jo i den situasjon at vi kanskje må gå imot den afro-asiatiske gruppa pluss kommuniststatane, og det er vel ikkje nokon særleg hyggeleg situasjon at kommuniststatane skal få det å seie at Vest-Europa og Amerika ikkje vil vere med her. Det er vel ikkje tvil om at Sovjet-Samveldet kan skaffe seg ein del good-will i Asia og Afrika på den måten.

Som situasjonen er, meiner eg nok at det må vere naturleg at Regjeringa held seg i kontakt med dei andre nordiske land og med våre partnarar i vest etter kvart, men eg synest det er nokså vanskeleg å seie på førehand at vi i alle tilfelle skal

stemme imot sanksjonar, for situasjonen *kan* jo utvikle seg dit at ein faktisk blir nøydd til å gå inn for det av politiske omsyn.

Utenriksminister Lange: De samme overveielser som hr. Røiseland gjør gjeldende nå, ble også gjort gjeldende rundt hele bordet i Helsingfors, og derfor var det enighet om ikke å ha med i kommunikeet noe om sanksjonsspørsmålet, og ikke låse fast noe bestemt standpunkt. Men det ble også frå vår side reist spørsmål om vi ikke kunne prøve en annen vei. Det var å rette underhåndshenvendelser til Storbritannia og De forente stater for å få dem til å øve diplomatisk påtrykk på den sør-afrikanske regjering, slik at det før denne saken kommer opp til debatt i De forente nasjoner, skjer visse ting som i hvert fall viser *noen* vilje fra sør-afrikansk side til å ta hensyn til den overveldende opinion innenfor organisasjonen. Det var enighet i Helsingfors om at vi, når vi kommer til New York, skal sondere om en slik henvendelse kunne ha noen som helst hensikt, og i tilfelle vi finner at den kan ha noen hensikt, da foreta slike demarcher overfor de to land som har noen mulighet for virkelig å øve et visst press underhånden på regjeringen i Sør-Afrika. De sonderingene kommer vi til å foreta så snart vi er over i New York, for å bringe på det rene om en sånn diplomatisk aksjon har noen som helst utsikt til å føre fram.

Aase Lionæs: Det ble jo i fjor fremsatt et forslag om meget vidtgående økonomiske sanksjoner, både når det gjaldt oljetilførsler og når det gjaldt adgang for sør-afrikanske fly og skip til å kunne lande osv. Kan det ikke tenkes at det forslaget som eventuelt vil bli fremlagt, er slik redigert som det var i fjor, og at Norge kan stemme for visse punkter i det, men imot andre? Det blir vel kanskje en slik situasjon vi vil bli stilt overfor.

Så var det et spørsmål som jeg gjerne vil få stille. Det gjelder spørsmålet om eventuelle sanksjoner med hensyn til Sørvest-Afrika. Jeg oppfattet utenriksministeren slik at det bare var hvis freden var truet, at man kunne bruke "Uniting for Peace"-resolusjonen. Men kan man si at freden er truet på grunn av Sør-Afrika-Sambandets holdning til Sør-vest-Afrika?

Utenriksminister Lange: Det er nettopp et av de spørsmål som er så uklare at de bør avklares ved å forelegges for Den internasjonale domstol.

Bondevik: Eg er samd i dei synsmåtane som utanriksministeren har gjeve uttrykk for. Økonomiske sanksjonar har vel svært ofte ein tendens til å vera ineffektive og svært ofte eit slag i lufta som ikkje fører til noko særlege resultat. Og spesielt i denne situasjonen, når Regjeringen har fått greie på at dei landa som eventuelt kunne vega mest i denne samanhengen, ikkje viser særleg interesse for økonomiske sanksjonar, må det vera rett at me for vårt vedkomande, i alle tilfelle i fyrste omgang, ikkje er interessert i at det spørsmålet vert reist i FN.

Det som eg likevel er mest redd i denne samanhengen, det er dei konstitusjonelle konsekvensar som det vil få om ein skulle gå vidare på den vegen som ein kanskje har gått for langt på alt no. Det har ein tendens til å føra ein inn i

meir eller mindre illegale former, og det er noko av det verste som eg kan tenkja meg vil henda med FN, om det kan seiast at ein faktisk er på grensa av det som Pakta tillet, eller at ein jamvel bryt sjølve Pakta.

Elles er eg samd i det som hr. Røiseland sa, at ein må sjølvsagt ha vegen open om saka skulle verta aktuell. Det viser seg ofte i slike forsamlingar at situasjonen kan verta ein noko annan enn den som ein i grunnen hadde tenkt seg på førehand, og at sjølve stemninga som der er, og moment som kjem fram, kan føra til at ein trass i alt vert nøydd til å røysta for noko som ein i og for seg er imot, slik som også fru Lionæs nemnde no.

Nordahl: Jeg er klar over at dette er en veldig vanskelig sak.

Utenriksdepartementet har spurt en rekke organisasjoner her i landet om deres syn på spørsmålet om en blokade av Sør-Afrika, og den organisasjon som jeg arbeider i, har også gitt en uttalelse i den anledning. Vi har jo visse erfaringer med internasjonale blokader. De aller fleste internasjonale blokader, for ikke å si alle sammen, mislykkes. De eneste som kan iverksette en effektiv blokade av Sør-Afrika, er naturligvis de store statene som har de største handelsforbindelser med Sør-Afrika. Hvis f.eks. Storbritannia, som jeg skulle anta er det land som har den største handelsforbindelsen med Sør-Afrika, gikk inn for en effektiv blokade, ville det ha veldig virkninger på Sør-Afrika. Men det er vel grunn til å tro at verken Storbritannia eller De forente stater – som vel også har store handelsforbindelser og økonomiske forbindelser med Sør-Afrika – ville gå til noen økonomiske sanksjoner mot Sør-Afrika selv om det skulle bli vedtatt i Generalforsamlingen. Det er antagelig utenkelig at det vil bli vedtatt i Sikkerhetsrådet. Da vil en blokade av Sør-Afrika ikke føre fram, og det vil etter min mening bli verre for fremtidsutsiktene enn ikke å sette i gang noen blokade i det hele tatt. Det er mitt syn på saken.

Det har vært en del afrikanere her i Norge i år, og jeg har snakket med noen av dem. Det er jo nå blitt en mengde nye, selvstendige stater i Afrika, og jeg har da spurt de afrikanerne jeg har snakket med: Hva kan disse statene gjøre? Opprettholder de noen handelsforbindelser med Sør-Afrika? Kan de sette i gang noen blokade som kan være effektiv? Det hadde jo interesse å få vite det. Til det ble det svart at de nye afrikanske statenes handelsforbindelser med Sør-Afrika-Sambandet var av så begrenset omfang at det ikke hadde noen betydning om de satte i gang noen blokade. Det var ett land – jeg kan dessverre i farten ikke huske hvilket – som hadde hatt ikke så liten handelsforbindelse med Sør-Afrika-Sambandet, og som hadde brutt forbindelsen, og denne staten, sa vedkommende til meg, var kommet opp i store økonomiske vanskeligheter på grunn av blokaden.

Det som jeg vil be om, er at man ikke låser dette fast. Det er jo et realpolitisk spørsmål i høyeste grad, men det er også et psykologisk spørsmål, og derfor bør man ikke ta noen absolutte standpunkter i denne saken før man ser hvordan det utvikler seg.

Hambro: Jeg tror jeg stort sett kan være enig i det den siste taler sa. Det er bare et par spørsmål jeg har lyst til å stille til utenriksministeren for å oppfriske min egen hukommelse.

Hvordan var det da man i FN ble enige om å henstille til alle medlemsstater om å avbryte den diplomatiske forbindelse med Spania, eller bare å trekke tilbake ambassadørene? Var det i generalforsamlingen det skjedde, slik at vi har en viss presedens for at generalforsamlingen går til den slags skritt, som da naturligvis ikke er bindende? Det var det ene jeg ville spørre om.

Det annet jeg ville spørre om gjelder det spørsmål om de to sanksjoner som utenriksministeren nevnte. Juridisk sett er jeg helt enig i at der er en vesensforskjell mellom resolusjoner i retning av apartheid-politikken og i retning av Sør-Vest-Afrika; for når det gjelder Sørvest-Afrika tror jeg det er juridisk helt klart at Sør-Afrika opptre på en ulovlig måte. Men hvis sanksjonene skal være de samme, blir da ikke de økonomiske og praktiske virkninger for Norge også de samme som om det var sanksjoner på det annet felt? – Det var det annet spørsmål.

Det tredje punkt jeg vil nevne, er ikke noe spørsmål: Jeg erklærer meg enig i det som hr. Nordahl sa; men det er bare et lite moment jeg gjerne vil nevne. Jeg forstår godt at det ikke er lett for Norge å stemme imot et forslag som har overveiende tilslutning i forsamlingen, og særlig fra de afrikanske og de asiatiske stater, men jeg tror ikke at vi skal la det være helt avgjørende i dette tilfelle. Personlig synes jeg det er litt farlig at vi alltid skal være redde for å gå imot den blokken, hvis vi mener at det denne blokken vil komme frem til ikke er riktig, konstitusjonelt og politisk. Jeg vil personlig bare for å ha det med i protokollen her, si at i all fall enkelte som er til stede her i dag, sikkert ville føle det minst like betenkelig at Norge alltid skulle føle seg forpliktet til å gå sammen med disse statene, selv om de er i motstrid med de interesser som en del av våre allierte måtte ha.

Offerdal: Eg er stort sett einig med utanriksministeren i at sanksjonar ikkje er ei line som fører fram i dette spørsmålet. Sjølv sagt kan vi der borte av og til kome i ei litt uheldig stilling, også sett på bakgrunn av opinionen her i landet, men å slå inn på sanksjonslina og stemme for det når dei store maktene ikkje vil vere med, det kan eg ikkje tenkje meg fører fram.

Det var ein ting eg kom til å tenkje på i denne samanhengen, og det er: Kunne ikkje ei gruppe av Vestens statar – og ikkje berre Norden, det er jo også andre her i vest som er veldig sympatisk innstilt overfor dette spørsmålet – øve eit visst press på Storbritannia og Amerika til dømes, for å få dei til å presse meir på Sør-Afrika? Slik som situasjonen er, må det kanskje gå mot ein katastrofe – det ser slik ut. Men den einaste vegen eg kan tenkje meg er at ei gruppe av Vestens statar øver eit visst diplomatisk press overfor t.d. Storbritannia og Amerika når det gjeld Sør-Afrika-spørsmålet. Nokon annan veg kan eg ikkje sjå.

Eg vil òg gjerne føye til at når det gjeld å stemme imot eit sanksjonsframlegg – som uvegerleg vil kome, så vidt som eg kan sjå det – så bør vi ikkje gjere det. Vi bør i all fall avholde oss frå å stemme på visse punkt, så vi ikkje går direkte imot.

Det vil ikkje bli forstått i det heile av visse land. Og vi må sjølvstund ikkje låse saka fast, eg er einig i det. Men Norden, saman med lat oss seie Australia, New Zealand, Canada osv., som vi ofte er på line med, må kunne øve eit visst press overfor dei store maktene.

Utenriksminister Lange: Overfor hr. Hambro vil jeg bare bekrefte at det var generalforsamlingen som oppfordret til den begrensede diplomatiske boikottaksjonen mot Franco-regimet, nemlig å trekke tilbake ambassadører eller sendemenn og erstatte dem med charges d'affaires, og det var jo et meget begrenset antall land som fulgte den oppfordringen fra forsamlingens side. Det hadde jo heller ikke, så vidt jeg har kunnet vurdere det, den tilsiktede virkning i Spania. Det bidro vel heller, idet det ble oppfattet som en fornærmelse, til å styrke Franco's posisjon ute blant alminnelige mennesker i Spania, enn til det motsatte, å svekke hans regime, som det jo var meningen å komme til livs.

Jeg er ellers helt enig i at vi ikke kan låse noe standpunkt fast på det nåværende tidspunkt. Svært meget vil avhenge av situasjonen når man kommer så langt som til votering. Og det er jo forskjell på en situasjon hvor en del afro-asiatiske land vil ha sanksjonsvedtak, mens andre og til dels ganske betydelige afro-asiatiske land ikke vil være med på sanksjonslinjen, og en situasjon hvor de står samlet. Det arbeid som nå er i gang mellom delegasjonene i New York, tar blant annet sikte på å unngå en situasjon hvor en samlet afro-asiatisk blokk går inn for sanksjonslinjen, og en situasjon hvor de står samlet. Det arbeid som nå er i gang mellom delegasjonene i New York, tar blant annet sikte på å unngå en situasjon hvor en samlet afro-asiatisk blokk går inn for sanksjonslinjen, altså å få dem som har sine betenkeligheter, til å gjøre dem gjeldende med så stor tyngde som mulig. Jeg er enig i at det kan være vanskelig for Norge hvis det er en noenlunde samlet afro-asiatisk opinion, da å gå imot. I det hele må vi se på hvem vi kommer i følge med hvis vi skulle tenke på å stemme nei. Jeg tror som hr. Offerdal at det å avstå, i tilfelle er den riktige utvei.

Det som gjør at jeg er svært betenkt ved å stemme for, selv om vi i grunnen er enige, er at hvis det så blir 2/3 flertall, så vil vi, kanskje som ett av en gruppe på to eller tre land for hvem dette betyr noe, og som betyr noe i forhold til Sør-Afrika, føle oss forpliktet til å etterleve selv en ikke juridisk bindende henstilling, mens vi allerede under hånden har fått klare utsagn om at de land som virkelig betyr noe i handelssamkvemmet med Sør-Afrika, ikke vil føle seg bundet av en henstilling og ikke etterleve den. Det må vi også ha i tankene ved voteringen. For hvis vi ikke har stemt for selv, behøver vi ikke å føle noen moralsk forpliktelse. Men har vi vært med på å skape det gyldige flertall, kommer spørsmålet om etterlevelse av en henstilling inn med full tyngde.

Langhelle: Jeg er for så vidt i det vesentlige enig i det som utenriksministeren har lagt fram som Regjeringens standpunkt. Det var bare en side ved saken som jeg ville nevne. Det er forholdet til norsk opinion. Den norske opinion både når det gjelder apartheid-politikken, Sørvest-Afrika og Angola er etter

min mening ganske klar, og det er da to siktepunkter jeg gjerne ville be Regjeringen om å ha for øye.

Det første er at vi så vidt mulig opptre på linje med de øvrige nordiske land. Det legger jeg stor vekt på. Og punkt 2 er at vi, hvis det endelige standpunkt skulle bli at vi stemmer imot resolusjonen eller avholder oss fra å stemme, da legger stor vekt på å presentere det norske standpunkt, at vår faktiske holdning blir gjort helt klar, samtidig som våre konstitusjonelle grunner for å innta det standpunkt som vi tar, også gjøres helt klare. Jeg tror, også med tanke på visse andre voteringer vi har hatt i FN, at nettopp den side av saken å få presentert det norske standpunkt på en tilfredsstillende måte, er av stor viktighet.

Formannen: Flere har ikke tegnet seg, og da får vi ta denne debatt til etterretning.

Utenriksminister Lange: Jeg går da over til å gjøre rede for Norges medvirkning i *Sørvest-Afrika-komiteen*. Det er en komite som har eksistert gjennom en del år, men på den 16. generalforsamling – altså fjorårets generalforsamling – ble det vedtatt å opprette en ny spesialkomité for Sørvest-Afrika med sammensetningen Brasil, Burma, Filippinene, Mexico, Norge, Somalia og Togo. Denne komiteen konstituerte seg i begynnelsen av april dette år og valgte – imot norsk ønske – den filippinske ambassadør Victorio Carpio til formann, og i samsvar med norsk ønske ambassadør Salvador de Alva, Mexico, til viseformann.

Komiteen åpnet sitt arbeid med å be om innreisetillatelse til Sørvest-Afrika, og noe overraskende sa den sørafrikanske regjering – med mange forbehold riktignok – seg villig til å ta imot komiteens formann og nestformann, altså filippineren Carpio og meksikaneren Alva. De reiste til Sør-Afrika i mai, og var først to dager i Pretoria i Unionen, reiste så en 10 dagers tur til selve Sørvest-Afrika, og så vendte de tilbake og hadde avsluttende forhandlinger i Pretoria 24. og 25. mai. Ved avslutningen av forhandlingene ble det så sendt ut et felleskommuniké som ble meget omstridt.

I dette felleskommuniké heter det at Sørvest-Afrika-komiteens formann og nestformann ikke fant noe bevis for eller hørte noen påstand om at det eksisterte noen trusel mot internasjonal fred og sikkerhet i Sørvest-Afrika. Heller ikke hadde de funnet tegn til militarisering av området eller at den innfødte befolkning ble utryddet – altså at det skulle være spørsmål om noe slags "genocide". Og endelig, intet tilfelle av fengslig forvaring av politiske fanger var brakt til deres oppmerksomhet.

Det var særlig dette siste punkt som var ytterst tvilsomt og skapte sterk reaksjon på kommunikéet, og det førte til at formannen, Carpio, som lå syk på den tid kommunikéet ble skrevet, fraskrev seg ethvert ansvar for innholdet, mens både viseformannen og de sørafrikanske myndigheter hevdet at kommunikéet var forelagt ham på sykesengen og godkjent. Det hersket atskillig misnøye i Sørvest-Afrika-komiteen over at de i det hele tatt hadde innlatt seg på å komme med noe kommuniké, og også over innholdet av kommunikéet. De andre medlemmer av

komiteen mente at de to tillitsmenn hadde gått ut over sin kompetanse ved å sende ut noe kommuniqué i det hele før de hadde rapportert tilbake til komiteen og fått dens reaksjon på det. Men etter at dette da var kommet til uttrykk, gikk man videre på dagsordenen, og komiteen har så først drøftet en fellesrapport som formannen og nestformannen utarbeidet etter at de var kommet tilbake til New York. I denne rapporten er det anført i konklusjonene at den sørafrikanske regjerings administrasjon av territoriet står i strid med mandatet, med FN-pakten og med erklæringen om menneskerettighetene. Det heter videre at regjeringen ikke har iverksatt noe tiltak med sikte på å utvikle området i retning av selvstyre eller selvstendighet. Som følge av disse forhold er det et overveldende ønske hos den afrikanske befolkning om at FN skal overta administrasjonen av Sørvest-Afrika direkte. Det heter videre at med mindre det anvendes makt eller andre tvangsmidler innenfor Paktens ramme, synes det ikke å foreligge noen mulighet til å finne en akseptabel løsning. I siste del av rapporten fra de to tillitsmenn er det anført at Sørvest-Afrika-komiteen kanskje vil finne det ønskelig å henlede Generalforsamlingens oppmerksomhet på nødvendigheten av å gi den sørafrikanske regjering en kort tidsfrist til å etterkomme Forsamlingens resolusjoner. Dersom dette ikke fører fram, slutter rapporten, foreslåes det at Generalforsamlingen skal overveie gjennomførbarheten av å annullere mandatet og ta over administrasjonen av territoriet – om nødvendig ved iverksettelse av sanksjoner eller andre tvangstiltak.

Etter drøfting av denne fellesrapporten fra formannen og viseformannen har så hele komiteen avgitt en midlertidig rapport til Komiteen for iverksettelse av deklarasjonen om kolonistyrets avskaffelse, den såkalte 17-maktskomiteen. Dessuten har komiteen som helhet den 31. august godkjent enstemmig en rapport som den skal legge fram for Generalforsamlingen.

Sammen med Brasil og Mexico forsøkte Norge i komiteen å arbeide for en moderat holdning med sikte på holde døren åpen for fortsatt og utvidet kontakt med Sør-Afrika og unngå ultimatus- og sanksjonslinjen inntil alle andre muligheter var uttømt, mens flertallet, som besto av Burma, Filippinene, Somalia og Togo, anså det hensiktsløst å fortsette forhandlingslinjen og motsatte seg å ta inn i komiterapporten et forslag om å søke nye forhandlinger og heller ikke ønsket de å omtale felleskommunikéet i rapporten.

Til syvende og sist fant vi fra norsk side at vi fikk stemme for rapporten av følgende grunner: For det første fordi Sør-Afrika ikke viser tegn til å endre sin holdning, men tvert imot har skjerpet rasediskrimineringen i Sørvest-Afrika. For det annet fordi rapporten under omstendighetene er holdt i moderate vendinger og ikke inneholder konkrete forslag om tvangstiltak mot Sør-Afrika, men innskrenker seg til å tiltre de konklusjoner og anbefalinger som er gitt i rapporten fra formannen og viseformannen. Men for alle tilfelles skyld tok den norske representant forbehold om å stå fritt under sakens behandling på den 17. generalforsamling, særlig med hensyn til det juridisk uklare spørsmål om FN's adgang til å annullere mandatet og når det gjelder vurderingen av hvilke midler som kan komme på tale for å bevege Sør-Afrika til å etterkomme Generalforsamlingens henstillinger. Og det er vel, som

jeg alt tidligere har vært inne på, grunn til å forelegge dette juridiske tvilsspørsmål for Domstolen.

Ved siden av at vi med dette forbehold stemte for rapporten, tok vi i komiteen initiativet til å utarbeide et forslag hvor mandatmaktene blir oppfordret til å avhjelpe den nød som en langvarig tørke har påført de innfødte jordbrukere i Sørvest-Afrika, og ta imot slik assistanse som UNICEF og FAO kan yte til beste for befolkningen. Der var enighet om at komiteens medlemmer samlet skal legge fram dette forslaget på den kommende generalforsamling. –

På utenriksministermøtet i Helsingfors ga jeg en tilsvarende redegjørelse som den jeg nå nettopp har gitt, og det var der ingen som hadde noen kommentarer til denne redegjørelse.

Formannen: Er det noen som har noen kommentarer her? – Det ser ikke ut til å være tilfelle, så vi kan gå videre.

Utenriksminister Lange: Det neste jeg har på listen er *nedrustningsspørsmålet på den kommende generalforsamling*. Der vil det foreligge som grunnlag for debatten en rapport fra 17-maktskomiteen i Genève om de forhandlinger den har hatt. Den heter forresten fremdeles 18-maktskomiteen, skjønt den i praksis er en 17-maktskomite, fordi Frankrike nekter å delta. Den har avgitt en interimrapport om sitt arbeid alt nå. Jeg tror ikke det er hverken tid eller forutsetninger her for å komme inn på realiteten i hele nedrustningssaken, og det gjorde vi heller ikke i Helsingfors. Det vi drøftet der var hvordan vi kunne bidra til at debatten i Generalforsamlingen ikke ble en slik kaldkrigsdebatt at den gjorde det vanskelig å fortsette de saklige forhandlingene i Genève. Svenskene, som jo er med i forhandlingene i Genève, sa at atmosfæren der i selve arbeidsmøtene var saklig, at de var kommet noen små skritt på vei i retning av en tilnærming av synspunktene hvor det gjaldt allmenn nedrustning, at de var kommet betydelige skritt på vei mot en tilnærming når det gjaldt spørsmålet om prøvestans. I prøvestansforhandlingene hadde begge parter beveget seg så pass meget – vestmaktsiden mest – for å komme den annen part i møte at der var det i hvert fall en mulighet for at når de prøveserier som nå er i gang på begge sider er ført fram til avslutning, kan det være sjanser til å få en avtalt og minimumskontrollert prøvestans. Og da måtte hovedsiktepunktet under generaldebatten og nedrustningsdebatten i de Forente Nasjoner være å skape den best mulige atmosfære for et fortsatt saklig arbeid og et opinionspress på atommaktene i retning av at de nå måtte komme fram til enighet om en effektiv prøvestans. Det var det enighet om rundt bordet i Helsingfors. Og jeg kan vel gå ut fra at det er enighet om at det må være hovedsiktepunktet for norsk opptreden i Generalforsamlingen også.

Formannen: Er det noen som har noen merknader til nedrustningsspørsmålet? – Hvis ikke, kan vi gå videre.

Utenriksminister Lange: Det neste punktet jeg har er *Norges kandidatur til Sikkerhetsrådet*. Jeg har jo før her i komiteen redegjort for grunnene til at vi bøyset oss for de mange henstillinger om å være kandidat, og det jeg har tenkt kunne interessere komiteen i dag, var å høre litt om hvordan utsiktene er til at Norge kan bli valgt til en toårsperiode, som jo må være siktepunktet. Det er det enighet om innenfor den vesteuropeiske gruppen, hvor alle, med ett unntak, har forpliktet seg til å stemme på Norge. Det ene unntaket er Jugoslavia, som ennå ikke har definert sitt standpunkt.

Det vi her i dag kan regne med, er at vi har helt sikker støtte fra 54 land, men for å bli valgt må vi ha 74 stemmer i en forsamling som kommer til å telle 110 medlemmer. De 54 er for det første da den vesteuropeiske gruppen bortsett fra Jugoslavia, der kommer videre de Forente Stater og Canada, Australia, New Zealand, Sør-Afrika, Israel, Pakistan, Japan, Burma og Thailand. Og hittil har skriftlig følgende latin-amerikanske land gitt tilsagn om støtte – og nå kommer dere til å få et lite sjokk: det første er Cuba. Derest Honduras, Costa Rica, Nicaragua, El Salvador, Bolivia, Panama, Haiti, Chile, Venezuela og Colombia. Så har Norge og Marokko – og nå kommer vi inn i den finere forhandlingskunst – på vegne av henholdsvis den vesteuropeiske gruppen og Casablanca-gruppen – Casablanca-gruppen omfatter araberlandene pluss tre afrikanske land – inngått en avtale som sikrer Norge de 15 stemmer fra Casablanca-gruppen, mot at 15 av de vesteuropeiske land – ikke alle, for der er flere vesteuropeiske land – men 15 av dem stemmer på Marokko. Dessuten har Norge stilt i utsikt at det kan bli flere stemmer for Marokko såfremt Marokko kan skaffe flere afro-asiatiske stemmer for Norge.

Det var de 54. Så regner vi med som sterkt sannsynlig, så å si sikkert, at vi har støtte fra de 9 latinamerikanske land som ennå ikke har gitt noe skriftlig tilsagn, fordi der er et vedtak som vi er gjort kjent med, i den latinamerikanske gruppen om å stemme på Norge. Dessuten regner vi med at vi kanskje etter noen stemmeomganger, hvor det viser seg at deres "favorite sons" – altså deres favorittkandidater – ikke når fram, vil få stemmer fra Iran, som selv er kandidat, men ikke har noen sjanse, Filippinene, Formosa-China, Malaya, Jamaica og Trinidad/Tobago. Dermed er vi kommet opp i 69 og mangler enda 5. Blant disse som da kan føres opp som mulige, er Jugoslavia, India, Ceylon, Liberia og Somalia. Dessuten er det 13 afro-asiatiske land som ikke tilhører noen spesiell gruppering og som derfor heller ikke deltar i disse forhåndsoverlegningene og heller ikke i "hestehandelen", så der er det mulig for oss å kunne plukke opp en del stemmer. Det er Sierra Leone, Rwanda, Burundi, Tanganyika, Kongo (Leopoldville), Cambodia, Indonesia, Laos, Nepal og Uganda, foruten de tre som selv er kandidater: Nigeria, Etiopia og Afghanistan. Derimot tror jeg at vi må regne med at Brassaville-gruppens 13 medlemmer – det vil si de tidligere franske koloniområder – Mali og Ghana, neppe vil støtte Norge.

Men så er det en interessant utvikling i det aller siste, og det er at den polske faste representant ved De forente nasjoner har henvendt seg til Norges faste representant, og sagt at hvis Norge kan sørge for at et tilstrekkelig antall vesteuropeiske land – helst hele den vesteuropeiske gruppen – holder seg til gentlemen's agreement av 1945 ved valgene neste år og da støtter østblokkens

kandidat til en av de ikke permanente plasser, vil østblokken stemme på Norge som medlem av Sikkerhetsrådet i inneværende år. Etter diskusjoner i den vest-europeiske gruppen har vår mann da fått fullmakt til å si at hvis østblokklandene vil gi sine 10 stemmer til Norge, vil 10 vest-europeiske land neste år stemme på østblokkens kandidat til en ikke permanent plass.

Dette gir, som jeg sa, et innblikk i den høyere hestehandel, men det gir oss i hvert fall en rimelig grunn til å regne med at vi – om ikke i første valgongang – så relativt tidlig, plukker opp stemmer nok til å bli valgt for en toårsperiode. Regjeringen har i lys av at dette er en sannsynlighet, overveiet hvem vi da skal være representert av i Sikkerhetsrådet, og er kommet til at det fornuftigste vil være å la vår faste representant – Sivert Nielsen – som nå er godt innarbeidet og har gode forbindelser både med de vest-europeiske delegasjoner og storparten av de afro-asiatiske delegasjoner, og derfor kan operere virkelig effektivt fra første stund av i miljøet der borte – bli oppnevnt som den norske representant i Sikkerhetsrådet. Så blir det da et spørsmål om utenriksministeren blir nødt til å reise der over og ta visse saker selv, hvis det er ting som direkte berører Norge og er av stor politisk betydning.

Formannen: Er det noen som forlanger ordet? – Jeg føler selv bare trang til å si at det alltid har vært et norsk standpunkt at man skulle følge dette gentlemen's agreement.

Utenriksminister Lange: Ja, det er så, og det er fremdeles vårt standpunkt. Det er også på det grunnlag at vi ba om denne fullmakten til å forhandle med østblokklandene. Men en annen sak er at med den sammensetning som De forente nasjoner etter hvert har fått, er jo det opprinnelige gentlemen's agreement nokså langt fra å gi noe adekvat uttrykk for den geografiske fordeling ved valgene til Sikkerhetsrådet. Men så lenge det ikke er mulig – og det er det ikke for de nærmeste årene – å få Sovjet-Unionen med på å forandre Charteret i retning av et utvidet antall ikke permanente medlemmer i Sikkerhetsrådet, reiser jo spørsmålet seg om det ikke ville være riktig å få Latin-Amerika og Vest-Europa, som er de to som i forhold til den nåværende medlemsmasse er overrepresentert, til å gi avkall på en plass hver for å gi plass i Sikkerhetsrådet til de nye afrikanske medlemmer. Det har vi ventilert underhånden i den vest-europeiske gruppen og også i en videre gruppe av land, i New York. Vi har møtt absolutt negativ holdning fra latin-amerikanernes side, og vi har møtt en overveiende negativ holdning også fra den vest-europeiske/nord-amerikanske gruppe.

Formannen: Da kan vel utenriksministeren gå videre.

Utenriksminister Lange: Det neste punkt jeg vil nevne, er en rapport fra UNRWA – altså United Nations Relief and Works Agency (for Arabian Refugees), for de arabiske flyktninger i Gaza og andre steder i Mellom-Østen. Mandatet for denne organisasjon utløper i juni neste år, og derfor må generalforsamlingen til

høsten ta standpunkt til om den vil forlenge mandatet. Pr. 30. juni 1961 var det registrert i alt 1.151.000 flyktninger. Man må regne med at av disse er det bare ca. 800 000 som er bona fide flyktninger. Nettoøkningen pr. år – det er altså da en netto økning som foregår ved at det fødes barn i leirene – er mellom 30 000 og 35 000 personer. I årsrapporten for 1960–61 – altså den som forelå for forrige generalforsamling – uttalte UNRWA's direktør at selv om hensynet til opprettelse av fred krever en snarlig løsning, er det for tiden ikke noe praktisk alternativ til å fortsette hjelpen til de nødlidende, og for øvrig satse mest mulig på rehabiliteringsprogrammet – det vil si det program som går ut på å gi den oppvoksende slekt, og det er halvparten av leirbefolkningen, ikke bare elementær skolegang, men også yrkesutdanning med sikte på at de etter hvert kan komme ut av leirene og over i normalt samfunnsliv.

Der er to hovedvanskeligheter. Den første er penger, selvfølgelig, og den andre er den offisielle holdning hos araberlandene, som offisielt tar det standpunkt at disse flyktningene er hjemmehørende i Palestina og skal tilbake ikke til Israel, men til et arabisk Palestina. Nå er ikke den offisielle holdning 100 pst. etterlevd i praksis. Det foregår i all stillhet en viss utvandring av faglært ungdom fra leirene til de arabiske land, og da jeg var nede i Gaza i mars måned, sa de som ledet flyktningearbeidet i Gaza-området, at de hadde god hjelp av den egyptiske guvernøren i Gaza-området, som i all stillhet og mot offisielle direktiver, hjalp til med å få plassert dem som etter hvert ble ferdig utdannet, bl.a. ved en yrkesskole som delvis finansieres av norske midler på den måte at Flyktningerådet nå har gitt alt i alt bort i mot 800 000 kroner til bygninger og utstyr, og av den norske stats bidrag har det i noen år nå gått 50 000 kroner pr. år til skolen. Det kommer til å bli foreslått å øke det beløpet noe som skal gå spesielt til stipendier og opphold for flyktningeungdom ved disse skolene. Den norske holdning – og det blir en felles holdning for alle de nordiske land – kommer da til å være etter det vi foreslår, at vi går inn for å forlenge mandatet for ytterligere 5 år, og at vi gir tilsagn om fortsatt å støtte dette arbeidet, og også understreke betydningen av at det legges størst mulig vekt på opplæring, altså på rehabilitering.

Men i forbindelse med selve flyktningeproblemet er det ikke utenkelig – jeg vil håpe at jeg ikke behøver å si sannsynlig, men det kan vi ikke vite – at det etter israelsk initiativ, men båret fram av noen latin-amerikanske og afrikanske land, kommer et resolusjonsforslag som går langt ut over det som er det egentlige punkt på dagsordenen, Palestina-flyktningene. Det går ut på å rette en henstilling fra Generalforsamlingen til araberlandene og Israel om å oppta forhandlinger om den endelige fredsslutning og endelige ordning av forholdet mellom Israel og dets naboland. Det unnlot vi å støtte i fjor, og vi tok der samme holdning som Sverige, mens derimot Danmark stemte for denne resolusjonen. Da Ben Gurion var her på offisielt besøk tidligere i sommer, forsøkte han i samtlige nordiske hovedsteder å få Norden til samlet å stå som forslagsstillere til en slik resolusjon. Betrakningen er ganske enkelt den at det er et rent slag i luften så lenge holdningen hos araberlandene er den som den offisielt ennå er, nemlig at Israel skal opphøre å eksistere som stat, at de derfor nekter å anerkjenne den i noen form og nekter å ha

noen slags forhandlingskontakt med den. Da blir det bare en demonstrasjon, som ikke kan få noen praktiske virkninger, og den vil da slutte seg til de mange resolusjoner fra De forente nasjoner som er blitt døde og maktesløse. Vi syns ikke det styrker De forente nasjoners autoritet at det stadig vedtas resolusjoner som man vet ikke kan føre til konkrete resultater.

Formannen: Er det noen merknader i denne sammenheng?

Hambro: Jeg vil bare få stille et spørsmål som i grunnen ikke vedkommer denne sak, men en sak som er nærliggende til denne. Jeg går ut fra at det norske standpunkt også blir å støtte anmodningen om å forlenge mandatet for Høykommissæren for flyktningarbeidet?

Utenriksminister Lange: Det er vårt standpunkt at det ennå er så pass mange mennesker som kommer inn under hans mandat at det er nødvendig å gi hele apparatet en forlenget funksjonstid. Dessuten kan det jo oppstå flyktningssituasjoner som gjør det nødvendig å føre nye grupper inn under hans mandat.

Hambro: Er det riktig at det hittil har vært gjort for ett år ad gangen, eller kan det gjøres for fem år?

Utenriksminister Lange: Det er vel ikke ett år ad gangen – det har vel vært for en femårsperiode. Det er nå spørsmål om det skal gjøres for en femårsperiode. Det er enkelte som hevder at det kan være tilstrekkelig med en treårsperiode. Vi kommer prinsipalt til å gå inn for å forlenge mandatet med fem år, men hvis det ikke er mulig å få flertall for det og hvis det blir den eneste mulige løsning at det blir for tre år foreløpig, kommer vi subsidiært til å gå inn for det.

Røiseland: Men når no Israel vil gå inn for fredstingingar med arabarstatane, kva er det dei tar sikte på? Vil dei ta sikte på status quo eller vil dei ta sikte på å få heile Jerusalem eller kva vil dei?

Utenriksminister Lange: Det har de ikke klart definert. Det som er Israels primære formål, er å få øvet press på araberlandene slik at de oppgir denne helt negative holdningen, altså at de ikke vil erkjenne at Israel eksisterer som stat. De har ikke definert foreløpig hva deres forhandlingsmål vil være, utover det at de har avsannet alle rykter om at de skulle ha store territoriale ekspansjonsønskemål.

Røiseland: Ja, dei har avsanna ryktet om at dei har store ekspansjonsønskemål, men har dei inga i det heile om dei opptek tingingar no?

Utenriksminister Lange: Jeg skulle tro at de ville gjøre svært meget for å forsøke å få den delen av Jordan som går ned til Dødehavet, inklusive da Jerusalem. Men noe sikkert vet jeg ikke om det, dette er gjetning.

Jeg skylder å gjøre oppmerksom på at på utenriksministermøtet i Helsingfors ble det sagt fra islandsk, finsk og dansk side at selv om de var langt fra entusiastiske overfor dette med en slik resolusjon om direkte forhandlinger, følte de seg bundet av sin stemmegivning i fjor, så de kom til å opprettholde denne linje og stemme for et slikt forslag hvis det kom. Men de hadde overfor Ben Gurion sagt at de syntes det var best om det ikke kom noe slikt forslag i det hele tatt.

Formarmen: Da får vi gå videre.

Utenriksminister Lange: Det neste spørsmål er hvordan Generalforsamlingen skal stille seg til den rådgivende betenkning fra Haag-domstolen med hensyn til medlemmenes plikt til å delta i finansieringen av fredsbevarende tiltak som er besluttet av Generalforsamlingen.

Der er det enkelte land som er stemt for at man ikke bare, som det har vært vanlig praksis, i høytidelige former skal bekrefte på Generalforsamlingen denne betenkningen – det er jo en advisory opinion – men at man skal gå videre og si at de land som nå ikke etterlever denne betenkningen og betaler ikke bare fra nå av og fremover, men betaler alt det de skylder fra før av, skal fratras stemmeretten i De forente nasjoner. Det har til og med vært ymtet om at man skulle antyde videre sanksjoner mot dem.

Der var vi i Helsingfors enige om at det vel ikke hadde noen fornuftig hensikt å skape en kald-krigs-konflikt omkring det problemet. Der var det stemning for at betenkningen burde behandles på saklig basis i 5. komite, at Generalforsamlingen i en resolusjon måtte godkjenne domstolens betenkning, men at det var best å bidra til at resolusjonen fikk en forsiktig form og ikke inneholdt eksklusjonstrusler mot de stater som ikke betaler.

Formannen: Hvem er det som går inn for disse eksklusjonstruslene? Det skulle ikke undre meg om det var noen av dem som ikke betaler sin regulære kontingent?

Utenriksminister Lange: Jeg kan ikke se at det fremgår av dette dokumentet hvem det er. Hvis det ikke er flere merknader til den saken, vil jeg gå videre til å omtale det kanadiske initiativet til en resolusjon som skulle stemple den sovjetiske kolonipolitikk som imperialisme.

Forhistorien til at det foreligger et kanadisk resolusjonsutkast er at statsminister Diefenbaker, som var hardt klemmt under valgkampen, lovte at dette spørsmålet skulle Canada reise i Generalforsamlingen. Man får et inntrykk av hva som gjorde at han ga et slikt løfte, når man ser at blant de folk som står regnet opp som "captive nations", er Ukraina, de baltiske land, Transkaukasia, og så kommer Sentral-Asia og Det fjerne Østen. Det er en stor ukrainsk innvandrerguppe i Canada hvis stemmer det gjaldt å få.

Nå har den kanadiske utenriktstjeneste, med utenriksministeren i spissen, gjort iherdige forsøk på å få Diefenbaker til å droppe denne saken. Det har ikke lyktes,

og sin plikt tro har de kanadiske ambassadører måttet støtte et slikt forslag. Samtidig har de underhånden ikke unnlatt å la oss forstå at et negativt svar ville være ytterst kjærkomment, og i Helsingfors var det da enighet om å gi slike negative svar fra samtlige de der deltakende land.

Formannen: Er det noen merknader i denne sammenheng. Jeg vil da be utenriksministeren om å gå videre.

Utenriksministeren: Neste punkt er at jeg gjerne vil orientere om at jeg i år kommer til å holde et innlegg i generaldebatten. Jeg kommer i første omgang bare til å få en uke til disposisjon, så jeg har bedt delegasjonen i New York å melde meg til en av de siste dager ikke i denne første uken, men uken deretter, så jeg får slippe til umiddelbart før jeg må reise til Paris til kongebesøket.

De spørsmålene jeg har tenkt å komme inn på, er for det første FN's egne interne problemer – finanskrisen og sekretariatproblemet – og gi støtte til tanken om et gjenvalg av U Thant. Det vil si, det må være avhengig av U Thants egne ønsker om hvor sterkt man skal gå ut. Det kan godt hende han fremdeles har den holdning at det er de afro-asiatiske land som i første rekke skaper opinion for hans gjenvalg; i så fall bøyer vi oss selvfølgelig for det. Dessuten kommer jeg til å si noe om nedrustningsproblemene. Jeg kommer til å komme inn på U Thants plan om sekstiårene som et utviklingstiår.

Det er vel de viktigste punktene i det jeg kommer til å si. Så vil det avhenge av om Berlin-krisen er blitt brakt inn av noen av de tidligere talere, om jeg kommer til å si noen ord om Berlin og vårt syn på Berlin-spørsmålet.

Det skulle ikke behøve bli noe særlig langt innlegg, men i fjor var det ikke noe norsk innlegg i generaldebatten i det hele tatt, og jeg tror det vil være riktig at det er et norsk innlegg i år.

Formannen: Er det noen som har merknader til dette?

Utenriksministeren: Det neste er da et litt vanskeligere spørsmål; det er Cuba-spørsmålet.

Så tidlig som den 20. februar i år tok den amerikanske representant i NATO's råd spørsmålet opp i den form at han på vegne av sin regjering ba medlemslandene om å overveie om det kunne iverksettes tiltak på det økonomiske område overfor Cuba. Forslaget omfattet iverksettelse av forbud mot eksport av våpen og strategiske varer, hindring av re-eksport av amerikanske varer og rapportering om kredittytelser til Cuba.

Under behandlingen i NATO's råd møtte dette forslag atskillig kritikk og betenkeligheter, både mot forslaget i sin alminnelighet og de foreslåtte konkrete tiltak.

Den endelige rapport om saken ble godkjent i et rådsmøte så sent som den 18. juli. Der er det bare gitt uttrykk for at man er blitt enig om å følge utviklingen nøye og så vidt mulig unngå eksport av strategiske varer til Cuba.

Under disse drøftingene, som altså foregikk med avbrytelse fra 20. februar til 18. juli, var ikke spørsmålet om å hindre bruk av NATO-tonnasje i farten på Cuba fremme i det hele tatt. Men det er i forbindelse med den sterke utvidelse i den senere tid av de sovjetiske hjelpeprogrammer for Cuba at denne saken er blitt aktuell, og på et rådsmøte 5. september i år, altså for ti dager siden, ba den amerikanske representanten om at også dette spørsmålet ble tatt opp, og saken er ført opp på dagsordenen for rådsmøtet i kommende uke, den 19. september.

Den amerikanske representant opplyste under rådsmøtet den 5. i denne måned at det i kubanske havner siden januar i år hadde vært i alt 209 anløp av til sammen 141 skip, som var hjemmehørende i ti forskjellige NATO-land. Det skulle særlig dreie seg om vest-tyske, norske, greske og italienske skip. Samtlige skip hadde vært chartret til land fra den kinesisk-sovjetiske blokk, og skipene hadde hatt så vel sivil som militær last.

Vi har undersøkt saken i Norges Rederforbund, som har opplyst at i tida fra 1. juli i år og fram til i dag har 15 norske tank- og tørrlastskip anløpt kubanske havner for lossing og/eller lasting. Det har dreiet seg om transporter til eller fra Svartehavshavner, Østersjøhavner, afrikanske og vest-europeiske havner samt kinesiske havner. Det som har vært transportert har vært olje, sukker, ris, matvarer og stykkgoods. Rederforbundet mener seg å kunne si at transportene med de norske skip under ingen omstendighet har omfattet våpen eller ammunisjon.

Etter norske forfatningsregler må et forbud mot å inngå fraktavtale av en bestemt type ha hjemmel i formell lov. En hjemmel som kunne tenkes benyttet i denne forbindelse – hvis vi kom til at det var riktig overhodet å tenke på slike tiltak – er lov av 16. april 1937 "om fullmakt for Kongen, eller den han gjev fullmakt, til å forby at norske skip blir nytta til å føra folk som eslar seg i krig, våpen, loty, fly eller partar derav til framandland." Etter oppfatningen i Utenriksdepartementet er det imidlertid mer enn tvilsomt om denne loven gir tilstrekkelig hjemmel til å nedlegge forbud mot å inngå fraktavtaler, derunder også påbud om å oppheve slike avtaler som alt er inngått, i forbindelse med den foreliggende situasjon på Cuba.

Når det gjelder transport av personell, er det klart at loven bare omfatter personer som virkelig skal delta i krig. Den ble jo til under Spania-borgerkrigen som et ledd i nonintervensjonspolitikken. Sivile varer omfattes overhodet ikke av loven. Når det gjelder militærutstyr, antas lovens oppregning å være uttømmende, men dessuten er det ikke noe tvilsspørsmål der i Regjeringen. I forbindelse med de retningslinjer som Stortinget har fastlagt for eksport av våpen og ammunisjon, er det opplagt at det ikke vil bli gitt tillatelse til slik eksport til Cuba.

Men denne loven av 1937 antas det ikke kan benyttes til å forby våpentransport i en hvilken som helst situasjon. Den kan vel bare brukes på situasjoner som er noenlunde analoge til den spanske borgerkrigssituasjon.

Nå finnes det en annen lov – det er lov av 5. juli 1946 om erverv og bortfrakting av skip – og etter denne loven kan Kongen bestemme at det skal være forbudt å slutte eller fornye fraktavtale uten tillatelse av Handelsdepartementet eller den det gir myndighet. Bestemmelse om det ble truffet ved kgl. res. av 19. juli 1946. Da bakgrunnen for regelen delvis er beredskapshensyn og delvis hensynet til

valutakontrollen, kan det være tvilsomt om den kan anvendes i forbindelse med en eventuell aksjon mot Cuba. Bestemmelsen gjelder i alle fall bare fremtidige avtaler, og vil derfor ha begrenset verdi i praksis.

Når det gjelder våre bilaterale forpliktelser ifølge handelsavtaler med østblokk-land, så er det i dem i og for seg ingen ting som skulle reise alvorlige hindringer for å iverksette eventuelle restriktive tiltak. Ethvert mulig forbud ville få en helt generell karakter og ikke rette seg spesielt mot østblokk-landene.

Det må antas at utenlandske certepartihavere som mister sine rettigheter, vil kunne komme til å fremme krav mot den norske stat under påberopelse av folkeretten. Også vedkommende norske rederi kan bli ansvarlig for et kontraktsbrudd, i hvert fall etter utenlandsk lovgivning. Dette kan medføre vesentlige skadevirkninger i form av at det tas arrest i norske skip i utenlandske havner. Uten hensyn til rettslig ansvar kan man heller ikke se bort fra andre motaksjoner overfor norsk skipsfart.

Etter opplysninger som er innhentet gjennom ambassaden i Washington, ser det ikke ut til at amerikanerne selv, i hvert fall ikke for tiden, har noen hjemmel til å forby amerikanske skip å seile på Cuba. Den hjemmel som kunne komme på tale, er section 101 a i Defence Production Act av 1950, som gir presidenten meget vidtgående fullmakter til å rette påbud til produksjonsapparatet i videste forstand av hensyn til det nasjonale forsvar. Med hjemmel i denne bestemmelse er det innført forbud mot å seile på visse kommunistiske havner for amerikanske skip. Cuba er hittil ikke nevnt i denne forbindelse.

Under de tidligere drøftingene i NATO om økonomiske tiltak mot Cuba, ble det fra norsk side gjort gjeldende at man generelt var imot at spørsmål av den art det her dreiet seg om, ble tatt opp innenfor NATO. En offisiell, kollektiv NATO-aksjon mot Cuba, hevdet vi, kunne bli utlagt som en utilstedelig intervensjon i latin-amerikanske anliggender og føre til uheldige utenrikspolitiske tilbakeslag for NATO selv som organisasjon. Vi hevdet videre at effektiviteten av en slik aksjon ville være tvilsom, og at den kanskje snarere ville være egnet til å styrke enn til å svekke Castros internasjonale posisjon både i Latin-Amerika og overfor Øst-blokken.

Dette syn som vi da hevdet, ble den gang delt av de fleste av medlemslandene, og det må vel gjelde med samme styrke i dag. Til dette kommer at skadevirkningene for norsk skipsfart av slike tiltak kan bli store, og at effektiviteten av dem også i den foreliggende situasjon vil være tvilsom. Dessuten må vi vel regne med at det også av andre grunner kan være vanskelig å finne støtte i norsk opinion for slike tiltak.

Jeg gjentar derfor at det framstiller seg for meg som mer enn tvilsomt om man på norsk side for tiden har hjemmel til å forby norske skip å seile på Cuba. I den foreliggende situasjon kan det derfor i høyden bare bli tale om å rette en henstilling til norske redere om frivillig å avstå fra seiling hvor det er spørsmål om militært utstyr av noen art. Det kan kanskje i denne sammenheng nevnes at Rederforbundet har opplyst at certepartiene i alminnelighet inneholder en klausul om at transport av våpen og ammunisjon er utelukket.

Når det gjelder den amerikanske anmodning i NATO-rådet, bør en også være oppmerksom på at De forente stater til tross for at de har hjemmel til å forby sine redere å seile på visse kommunistiske havner, ennå ikke selv har tatt skritt til å utvide dette forbud til å omfatte Cuba. Så lenge den amerikanske regjering ikke selv har tatt, eller er rede til å ta et slikt skritt, og så lenge ikke utviklingen på Cuba reiser alvorlige sikkerhetsproblemer for De forente stater – og det er etter amerikanske kommentarer ennå ikke tilfelle – synes det liten grunn til at vi fra norsk side skulle ta en slik økonomisk og politisk belastning som et forsøk på å begrense norsk skipsfart på Cuba ville være.

Formannen: Er det noen som har noe å bemerke til dette? – Jeg vil for min egen part si at jeg støtter fullt ut og er enig i den holdning Regjeringen her har tatt og finner at den er fornuftig.

Aase Lionæs: Jeg er helt enig med utenriksminister Lange, for vi vil komme i en ganske umulig situasjon hvis vi ikke skulle kunne boikotte Sør-Afrika, men kunne boikotte Cuba.

Utenriksminister Lange: Det siste spørsmålet jeg har, er fort unnagjort, tror jeg. Det gjelder det tilbudte besøk i Norge av det nye handelsskip "Savannah", som er det første atomdrevne handelsskip i verden.

Sterke norske interesser, skipsfartsinteresser først og fremst, taler for at vi skal si at "Savannah" er velkommen. Våre redere blir mer og mer opptatt av utviklingen av en virkelig økonomisk skipsreaktor. De regner med at oljeskipenes tid vil være forbi en gang i framtiden, og da gjelder det at Norge er ute i tide, og greier den overgangen. Det er ikke tvil om at vi kunne ha stort utbytte av de tekniske og praktiske erfaringer man har gjort, og nå har "Savannah" vært i drift en tid. Dessuten er det vel også nyttig om allmennheten blir fortrolig med tanken om atomskip, og alle norske sakkynndige er etter inngående studier kommet til at et slikt besøk ikke medfører noen kalkulerbar risiko. Jeg bare minner om at vi jo tidligere har hatt et atomskip i norske havner, nemlig atomubåten "Skate".

Vi har ført forhandlinger med de amerikanske myndigheter om en avtale for "Savannah"s besøk, og de har gått greit, det har vært enighet om alle tekniske detaljer. Det er bare ett punkt hvor det er oppstått vanskeligheter, og det gjelder tilpasningen mellom norske og amerikanske juridiske ansvarsregler. På grunn av sin interne lovgivning kan amerikanerne, den amerikanske stat, ikke påta seg ansvaret for mulige skader utover 500 mill. dollars, men de har statsgaranti inntil dette beløp. Et beløp på 500 mill. dollars er meget høyt sammenlignet med hva man har i andre internasjonale avtaler. I europeiske konvensjoner er begrensningen 100–120 mill. dollars, i dansk lov er begrensningen 5–10 mill. dollars.

Det er på det rene at amerikanerne ikke under noen omstendighet vil slutte en avtale som åpner risiko for at de må betale mer enn disse 500 mill. dollars. Derfor ønsker de at norske myndigheter skal godta dette standpunkt. Men nå er forholdet det at uten lovendring vil ikke norske domstoler være bundet av dette, og kan tenkes

å komme til å idømme høyere erstatningsbeløp. På den annen side mener alle sakkyndige at det er for tidlig, vi vet for lite til at vi kan gi noen fornuftig lov om atomansvarsspørsmålet.

Her ligger da den teknisk-juridiske vanskeligheten som man nå skal forsøke å finne en løsning på i kommende forhandlinger. Jeg tror ikke jeg røper noen alt for stor hemmelighet når jeg sier at her gjelder det i virkeligheten en intern norsk strid. Vi i Utenriksdepartementet og Utenriksdepartementets rettsavdeling mener det må være en temmelig enkel sak å finne en fornuftig løsning på dette, mens det sitter folk borte i lovavdelingen som er av en annen mening.

Jeg vet ikke om utenrikskomiteens medlemmer ønsker å kommentere dette. Jeg vil bare nevne at under enhver omstendighet vil det bli gitt en nærmere redegjørelse til Stortinget i forbindelse med at vi forhåpentlig får knekket den siste nøtten, og dermed åpnet adgang for et besøk av "Savannah", som da vil være det første besøk "Savannah" avlegger i ikke-amerikansk havn, så vidt jeg forstår.

Nordahl: 500 mill. dollars høres jo ikke så lite ut for en nordmanns øre. Var ikke dette med erstatning aktuelt også i forbindelse med atomubåten som var her?

Utenriksminister Lange: Nei, det spørsmålet ble ikke reist den gang.

Formannen: Når skal besøket finne sted?

Utenriksminister Lange: Det avhenger av hvor raskt vi kan få denne avtalen i orden, og så må en rekke forberedelser treffes. Siden skipet går i fart, er det vel ikke disponibelt når som helst.

Formannen: Jeg skal få takke for redegjørelsen.

Hambro: Bare et lite teknisk spørsmål: Jeg tror det ville være nyttig om utenrikskomiteens medlemmer neste gang vi får innkallelse til et sånt møte, kunne få tilstillet saklisten til FN. Den er, så vidt jeg vet, stensilert, så den er vel ikke noen hemmelighet. Rent praktisk ville det være heldig, for det kunne tenkes noen ville reise andre spørsmål på listen.

Formannen: Vi skal notere oss det.

Hvis det da ikke er noen andre som har noe å si, vil jeg gjerne si et par ord, for det faller seg slik at dette møte finner sted en dag før utenriksministeren fyller 60 år. Jeg er sikker på at jeg har medlemmene med meg når jeg nå på forskudd gratulerer ham med dagen og ønsker ham alt godt.

Jeg har ikke til hensikt å komme inn på alle utenriksministerens fortjenester; de er jo blitt utførlig omtalt i pressen. Jeg vil bare – og her er jeg sikker på jeg har medlemmene med meg – takke for den vilje til samarbeid med Stortinget og særlig Stortingets organ for utenrikspolitiske saker, den utvidede utenriks- og

konstitusjonskomite, som utenriksministeren har vist. I og for seg er det møte vi nå har hatt, et typisk eksempel på dette vellykkede samarbeid.

Med disse ord vil jeg på den utvidede utenrikskomites vegne ønske utenriksministeren til lykke med dagen og uttale håpet om fortsatt godt samarbeid – kanskje jeg skulle føye til, som en avis gjorde i dag morges, i all fall for inneværende valgperiode.

Applaus fra komiteens medlemmer.

Utenriksminister Lange: Jeg setter stor pris på de ord som formannen nettopp har uttalt, og den tilslutning de har fått fra komiteen.

For meg er dette å ha et organ som den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite å rådføre seg med, av meget vesentlig betydning. Det er bare én skygge over forholdet til komiteen, og det er at det så ofte er vanskelig å få innpasset møtene. Vanskelighetene kan være på komiteens side, når det er press på Stortinget, de er kanskje hyppigere på min side på grunn av forpliktelser utenlands, som gjør at jeg er nødt til å være borte, ofte på tidspunkter hvor i og for seg en samråding med komiteen her kunne vært både nyttig og nødvendig. Men jeg vil gjerne gi den forsikring at så langt det er praktisk mulig, vil jeg fortsette å holde så god kontakt som det overhodet er mulig å få til med komiteen.

Formannen: Hvis ingen har noe å bemerke, er møtet hevet.

Møtet hevet kl. 12.45.